A magyarországi TÉSZ-ek gazdasági szerepének vizsgálata számviteli megközelítés alapján

DUDÁS GYULA – JUHÁSZ ANIKÓ[1]

Kulcsszavak: zöldség-gyümölcs ágazat, TÉSZ-ek, nagykereskedők, számviteli adatok.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

Az Európai Unió zöldség-gyümölcs piacszabályozása meghatározó szerepet szán a TÉSZ-eknek a termékpálya koordinálásában, ennek ellenére piaci részesedésük nem emelkedett érdemben az elmúlt években sem Magyarországon, sem az Európai Unióban. A cikk nyomon követi a magyarországi TÉSZ-ek létrejöttének 1999 óta tartó folyamatát. Az elmúlt 15 évben összesen 150 szervezet kapott elismerést, a megszűnések, a beolvadások és az új szervezetek létrejöttének eredményeként 2013 januárjában 77 szervezet rendelkezett elismeréssel. A kezdeti években megalakuló szervezetek nagy többségében a szövetkezeti formát választották, ugyanakkor 2009-től fokozatosan emelkedni kezdett a korlátolt felelősségű társaságként létrejött szervezetek aránya. A TÉSZ-ek a zöldség- és gyümölcs-nagykereskedelmi szakágazat alá besorolt vállalkozások, így kézenfekvő volt, hogy a TÉSZ-ek gazdasági teljesítményét a nagykereskedőkével hasonlítsuk össze. A szakágazat értékesítésének nettó árbevétele 230-240 milliárd forint között változott 2008 és 2011 között, melyből a TÉSZ-ek részesedése 19-21% körül alakult. Az exportértékesítés aránya a nagykereskedők esetében több mint duplája volt, ugyanakkor így is csak 20% körül mozgott a vizsgált években. A nagykereskedők teljesítménye az utolsó három évben mutatott csak veszteséget, míg a TÉSZ-eknél a vizsgált 8 évből 5 zárult veszteséggel. A TÉSZ-ek az elmúlt 15 évben a támogatások segítségével jelentős logisztikai hátteret építettek ki, ezzel szemben a zöldség- és gyümölcs-nagykereskedők egy vállalkozásra jutó átlagos befektetett eszközállománya kevesebb mint tizede volt a TÉSZ-szektor azonos mutatójának. Ráadásul a TÉSZ-eknek az infrastruktúra kiépítéséhez igénybe vett hosszú lejáratú hitelek kigazdálkodása is versenyhátrányt jelentett a nagykereskedőkhöz képest.

BEVEZETÉS

Az Európai Unió zöldség-gyümölcs piacszabályozása meghatározó szerepet szán a TÉSZ[2]-eknek a termékpálya koordinálásában, ennek ellenére piaci részesedésük nem emelkedett érdemben az elmúlt években sem Magyarországon, sem az Európai Unióban. Magyarország az EU-27 tagországai között 15-17%-os forgalmi részesedésével az alsó negyedben található, ami kevesebb mint a fele a 35%-ra becsült EU-átlagnak.[3] Magyar-

[1] A cikk az OTKA K105730 számú kutatási téma támogatásával készült.

[2] A 19/2008. (II.19.) FVM rendelet alapján a „véglegesen elismert TÉSZ" megfelelője a „termelői szervezet", míg az „előzetesen elismert TÉSZ" megfelelője a „zöldség-gyümölcs termelői csoport". Az anyagban a TÉSZ szó alatt a két csoportot együttesen értjük.

országon a TÉSZ-ek 2011-ben kevesebb mint 18 ezer termelőt koordináltak, akik csaknem 42 ezer hektár területen gazdálkodtak, a tagi forgalom 32,97 milliárd Ft-ot tett ki, ami 17,13%-a volt a zöldség-gyümölcs ágazat kibocsátásának.

A TÉSZ-ek működésének jogszabályi hátterét, termékpályán belüli koordinációs szerepüket (*Szabó G. – Kiss, 2003; Felföldi, 2005)*, piaci részesedésüket, termékforgalmazásukat (*Dudás, 2009; Dorgai et al., 2005; Dorgai et al., 2010*), kereskedelmi láncokkal való kapcsolataikat, fejlődésüket gátló tényezőket (*Seres et al., 2011*), a bizalom együttműködésre gyakorolt hatását (*Bakucs et al., 2007*) több szerző is vizsgálta az elmúlt években. A TÉSZ-ek fejlődési folyamata hektikusan alakult az elmúlt 15 évben, ennek ellenére a támogatások segítségével figyelemre méltó logisztikai hátteret építettek ki, ami alapot biztosít a kis és közepes méretű termelők termékpályán belüli koordinálásához. A TÉSZ-ek legfontosabb kereskedelmi partnereivé az áruházláncok váltak, de továbbra is meghatározó a nagykereskedőkön, exportőrökön keresztüli értékesítés is. A TÉSZ-eknek a feketekereskedelemmel szemben a szabályokat (adózás, számvitel, minőség, élelmiszer-biztonság, munkaügy stb.) betartva kell a piacon helyt állni, ami jelentős versenyhátrányt jelent. Különösen sajnálatos, hogy a TÉSZ-tag termelők is gyakran a nagybani piacok adta „szabad kereskedelmet" választják pillanatnyi haszonszerzés reményében, így végül az együttműködéssel szemben tevékenykednek. A TÉSZ-ekbe vetett termelői bizalom erőssége gyengült 2009 után, amiben szerepet játszott több addig sikeresen működő TÉSZ fizetési nehézsége, majd megszűnése is.

A TÉSZ-ek együttes teljesítményét, termékpályán belüli szerepüket vizsgáló tanulmány jó néhány készült az elmúlt évtizedben, ehhez képest az egyes TÉSZ-ek gazdasági teljesítményének vizsgálata viszonylag elhanyagolt területe a kutatásnak. Ennek egyik oka, hogy nem könnyű összegyűjteni a TÉSZ-ek pénzügyi adatait, mivel nem tartoznak külön tevékenységi körbe, ezért a nagykereskedelem alá besorolt vállalkozások között szerepelnek, ami megnehezíti a vizsgálat alapjául szolgáló adatbázis összeállítását. Ismereteink szerint Magyarországon csupán egy tudományos elemzés készült hasonló témában (*Horváth, 2010*). A dolgozat 2004 és 2008 közötti évekre vizsgálta a TÉSZ-ek gazdasági teljesítményét és a későbbi végleges elismerésre való alkalmasságukat. Mérleg- és eredményadatok alapján megállapította, hogy a kisméretű, kevés eszközzel és infrastruktúrával rendelkező szervezetek vesztették el az elismerésüket 2004 és 2008 között, melyek átlagos éves árbevétele alig haladta meg a 100 millió Ft-ot.

Jelen cikk *Dudás (2009)* és *Dorgai et al. (2010)* munkáira támaszkodva, a rendelkezésre álló legfrissebb információkkal kiegészítve megpróbál átfogó képet nyújtani a TÉSZ-ek létrejöttének folyamatáról és annak hátteréről 1999-től 2013-ig. Továbbá a számviteli adatok alapján bemutatja és összehasonlítja a TÉSZ-eket és a zöldség-gyümölcs nagykereskedőket.

ANYAG ÉS MÓDSZER

A *Vidékfejlesztési Minisztérium*tól kapott és a VM honlapján korábban elérhető TÉSZ-listák alapján összeállítottuk a Magyarországon TÉSZ-elismeréssel rendelkező gazdálkodó szervezetek listáját, ennek alapján 1999-től 2013-ig nyomon követtük a szervezetek elismerésének, visszavonásá-

[3] Naprakész adatokat nehéz találni a TÉSZ-ek forgalmi részesedéséről, mert többféle mutató keveredik a különböző tájékoztatókban, publikációkban. Például megkülönböztethető tagi és nem tagi forgalom. A burgonya és csemegekukorica értékét az EU-előírások szerint nem lehet beleszámolni a zöldség-gyümölcs forgalom értékébe, ettől függetlenül számos TÉSZ-nél meghatározó részt képvisel az értékesítésben.

nak, beolvadásának folyamatát, valamint a választott társasági formákat.

A magyarországi TÉSZ-ek gazdasági teljesítményét a *Nemzeti Stratégia (FVM, 2008)* és a VM-től kapott információk (taglétszám, termőterület, forgalom) mellett számviteli adatokkal alátámasztva is bemutattuk. A vizsgálati módszerek kidolgozásában *Horváth (2010)* doktori értekezése biztosította a kiindulási alapot. A nagykereskedelmi vállalkozások esetében vállalatsoros, de nem beazonosíthatóan rendelkezésre álló NAV-adatbázis, illetve a TÉSZ-lista alapján legyűjtött e-beszámolók[4] lehetővé tették, hogy a TÉSZ-ek teljesítményét összehasonlítsuk a hasonló tevékenységi körbe besorolt, de uniós piacszabályozási szerepet be nem töltő zöldség-gyümölcs nagykereskedelmi vállalkozásokkal. A vizsgálatban az árbevételhez viszonyítottuk az exportértékesítés, a mérleg szerinti eredmény, a befektetett eszközök, a hosszú és rövid lejáratú kötelezettségek, valamint a követelések nagyságát. Az előállított mutatók alapján összehasonlíthatóvá váltak egymással a TÉSZ-ek és a nagykereskedők. Az elemzés a számszerűsített gazdasági teljesítmény mögötti okokat is igyekezett feltárni.

A TÉSZ-ek fluktuációja jelentős az egyes évek között, ezért a kutatás folytatásában a 2004 és 2011 között elismeréssel rendelkező szervezetek számviteli adatait panelvizsgálat keretében tervezzük elemezni. Természetesen tisztában vagyunk vele, hogy a folyamatosan működő vállalkozások mellett legalább annyi, ha nem több tanulsággal szolgálhat a megszűnő cégek vizsgálata is. Ezért a vizsgálatot mindenképpen folytatjuk azon szervezetek számviteli adatainak elemzésével, amelyek elveszítették a TÉSZ-minősítésüket.

A VIZSGÁLAT EREDMÉNYEI

A TÉSZ-ek létrejöttének folyamata

A TÉSZ-ek létrejöttének folyamata az 1999 és 2013 közötti időszakot áttekintve négy jól elhatárolható szakaszra bontható: kezdeti nehézségek; EU-csatlakozáskori csúcs; koncentráció; stagnálás (1. ábra).

A kezdeti nehézségek és az EU-csatlakozáskori csúcs

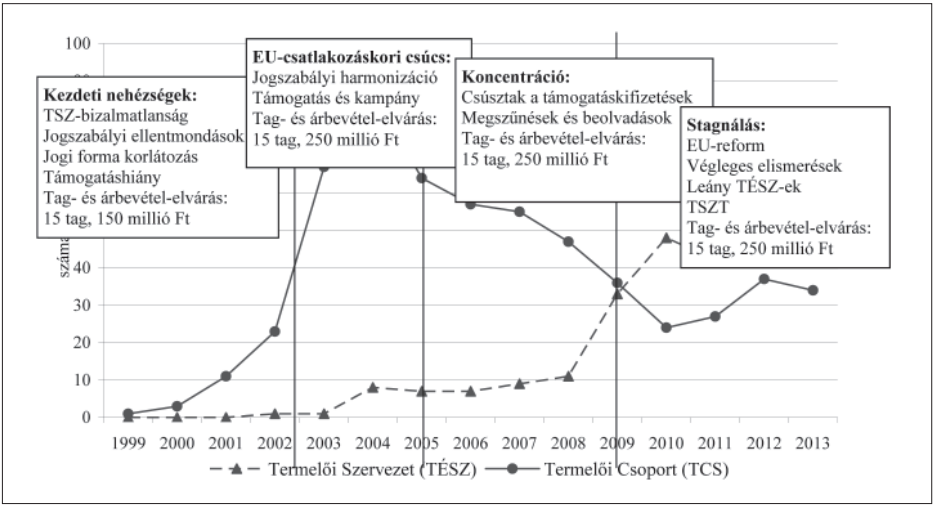
Magyarországon az első Termelői Értékesítő Szervezetet 1999-ben ismerte el a *Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium* a 25/1999. (III. 5.) FVM rendelet alapján. A rendelet számos egyéb előírás mellett a minimális taglétszámot 15 főben, a tagok által megtermelt zöldség és gyümölcs értékesítéséből származó várható tárgyévi árbevételt pedig legalább 150 millió Ft-ban határozta meg. Az előzetes elismeréshez minimum 8 tagra és 60 millió Ft-os éves árbevételre volt szükség. A szerveződési folyamat nagyon lassan haladt, 2001 végén mindössze 11 szervezet rendelkezett elismeréssel.

Ebben az időszakban a gazdák fenntartásokkal kezelték a szövetkezést, gondolkodásukban esetenként a TÉSZ és a TSZ (a szocialista rendszer termelőszövetkezete) azonos tartalmat kapott, emellett a szerény állami szerepvállalás sem segítette a szövetkezést. A rendelet lehetőséget teremtett a TÉSZ-ek megalakulásának és működésének támogatására, de erre a célra elkülönített pénzügyi keret csak 2002-ben állt rendelkezésre. A jogi szabályozás sem volt zökkenőmentes, a TÉSZ-ek alapszabályai nem feleltek meg a szövetkezeti törvény követelményeinek, a szövetkezeti törvénynek megfelelő alapszabály pedig nem állt összhangban a TÉSZ-ekre vonatkozó rendelettel. Az FVM kez-

[4] Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium, Céginformációs és az Elektronikus Cégeljárásban Közreműködő Szolgálat, Elektronikus Beszámolója, http://e-beszamolo.kim.gov.hu/

1. ábra

A TÉSZ-ek számának változása Magyarországon, 1999–2013

Forrás: saját szerkesztés a VM-től kapott adatok, valamint a *Nemzeti Stratégia (FVM, 2008)* adatai alapján

detben nem fogadta el a TÉSZ-ek gazdasági társasági formában történő megalakulását (1. táblázat).

A jogi helyzet rendezése és a jelentős állami támogatás hatására (a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium prioritásként kezelte a TÉSZ-ek létrehozásának segítését) az EU-csatlakozás előtti évben már 68 TÉSZ működött Magyarországon. A 120/2003. (XII. 2.) FVM rendelet a tagok által megtermelt zöldség és gyümölcs értékesítéséből származó minimális tárgyévi árbevételt végleges TÉSZ-ek esetén 250 millió Ft-ra, előzetes TÉSZ-ek esetén 125

1. táblázat

A TÉSZ-ek elismerésének folyamata Magyarországon, 1999–2004

(M. e.: darab)

Megnevezés	1999. december 31.	2000. december 31.	2001. december 31.	2002. december 31.	2003. december 31.	2004. december 31.
	Kezdeti nehézségek				EU-csatlakozáskori csúcs	
TÉSZ-ek összesen	*1*	*3*	*11*	*24*	*68*	*95*
Új elismerés év közben	2	8	13	44	32	1
Visszavonás év közben	0	0	0	0	5	25
Termelői Szervezetek	0	0	0	1	1	8
Új elismerés év közben	0	0	1	0	7	0
Visszavonás év közben	0	0	0	0	0	1
Zöldség-Gyümölcs Termelői Csoportok	*1*	*3*	*11*	*23*	*67*	*87*
Új elismerés év közben	2	8	13	44	32	1
Visszavonás év közben	0	0	0	0	5	24

Forrás: saját szerkesztés a VM-től kapott adatok, valamint a VM honlapján elérhető TÉSZ-listák alapján

millió Ft-ra emelte. Szakmai körök szerint már akkor látható volt, hogy nem minden szervezet felel majd meg ennek az előírásnak, sőt az előzetes elismeréshez szükséges minimálisan 125 millió Ft előírásnak sem. Ennek ellenére számuk 2004-ben még emelkedett, év végén 95 szervezet működött.

A koncentráció és a stagnálás

A minisztérium 2005-ben mindössze 1 új elismerést adott ki, ugyanakkor 25 szervezet elismerését visszavonták, miután 9 másik TÉSZ-be olvadt be, 16 pedig nem teljesítette a TÉSZ-minősítés feltételeit (2. táblázat). A koncentráció és a visszavonások következtében a TÉSZ-ek száma 2005 végére 71-re csökkent, majd 2006-ban és 2007-ben számuk tovább fogyatkozott, a 16 megszűnő szervezet (ebből 5 másik szervezetbe olvadt be) mellett mindössze 3 új alakult, így 2008. január 1-jén már csak 58 TÉSZ (11 véglegesen elismert és 47 előzetesen elismert) működött Magyarországon.

A 2008-ban életbe lépett TÉSZ-eket szabályozó EU-reform hatására jelentős változások történtek Magyarországon, hiszen 2009. április 30-án többségében lejárt az előzetesen elismert TÉSZ-ek elismerési időszaka. A maximum ötéves elismerési időszak végére az előzetesen elismert szervezeteknek teljesíteniük kellett a végleges elismerés feltételeit, amennyiben ez nem volt lehetséges, akkor csatlakozniuk kellett egy már véglegesen elismert szervezethez. A 2008. január 1-jén előzetes elismeréssel rendelkező 47 TÉSZ-ből 2009. május 1-ig 22 szerezte meg a végleges elismerést, 4 pedig megszűnt (ebből 1 olvadt be másik

2. táblázat

A TÉSZ-ek elismerésének folyamata Magyarországon, 2005–2013

(M. e.: darab)

Megnevezés	2005. december 31.	2006. december 31.	2007. január 1.	2008. január 1.	2009. május 1.	2010. január 14.	2011. július15.	2012. június15.	2013. január 23.
	Koncentráció				Stagnálás				
TÉSZ-ek összesen	*71*	*64*	*64*	*58*	*69*	*72*	*69*	*80*	*77*
Új elismerés két időpont között	1	0	2	15	6	11	11	3	n.a.
Visszavonás két időpont között	8	0	8	4	3	14	0	6	n.a.
Termelői Szervezetek	*7*	*7*	*9*	*11*	*33*	*48*	*42*	*43*	*43*
Új elismerés két időpont között	0	2	3	22	15	1	1	2	n.a.
Visszavonás két időpont között	0	0	1	0	0	7	0	2	n.a.
Zöldség-Gyümölcs Termelői Csoportok	*64*	*57*	*55*	*47*	*36*	*24*	*27*	*37*	*34*
Új elismerés két időpont között	1	0	2	15	6	11	11	3	n.a.
Visszavonás két időpont között	8	0	7	4	3	7	0	4*	n.a.

* A 4 zöldség-gyümölcs termelői csoportból 2 kérte a termelői szervezet elismerést 2013. január 1-től, de az elismerési eljárási folyamat még nem zárult le 2013. január 23-án.

Forrás: saját szerkesztés a VM-től kapott adatok, valamint a VM honlapján elérhető TÉSZ-listák alapján

TÉSZ-be). A véglegesen elismert TÉSZ-ek száma 33-ra emelkedett az FVM nyilvántartása alapján. Az FVM 2008. január 1-je és 2009. május 1-je között 15 új előzetes elismerést adott ki, aminek eredményeként 2009. május 1-jén 36 TÉSZ rendelkezett előzetes elismeréssel. Ki kell emelni, hogy a 15 újonnan létrejött előzetesen elismert TÉSZ-ből 9 szervezet 3 véglegesen elismert TÉSZ „leány"[5] szervezete, vagyis csak 6 olyan szervezet jött létre, amelyik független a korábban már meglévő szervezetektől.

Az FVM 2010. január 14-i TÉSZ-listája alapján 48 termelői szervezet és 24 zöldség-gyümölcs termelői csoport működött. 2009. május 1-je után 3 zöldség-gyümölcs termelői csoport elveszítette (beolvadtak másik TÉSZ-be), míg 6 szervezet megkapta az FVM-től a zöldség-gyümölcs termelői csoport minősítést. A 24 előzetesen elismert TÉSZ-ből 11 szervezet 5 véglegesen elismert TÉSZ „leány" szervezete. Tehát a 2008. január 1-jén meglévő 47 zöldség-gyümölcs termelői csoportból 37 megkapta a végleges elismerést, 3 még előzetes státuszban volt, 7 viszont megszűnt.

2010. január 14. és 2011. július 15. között 7 termelői szervezet minősítését visszavonták, és mindössze egy újabb szervezet teljesítette a végleges elismerés feltételeit, így 42 termelői szervezetet tartott nyilván a VM. A zöldség-gyümölcs termelői csoportokon belül is jelentősebb változás ment végbe, hiszen 11 új elismerés mellett 7 szervezet elvesztette a minősítését, egy pedig véglegesen elismert TÉSZ lett, aminek eredményeként a zöldség-gyümölcs termelői csoportok száma 24-ről 27-re nőtt ebben az időszakban. A következő másfél évben a termelői szervezetek száma 2 visszavonás és 3 elismerés mellett 2013. január 23-i állapot szerint 43-ra emelkedett, míg a zöldség-gyümölcs termelői csoportok száma 4 visszavonás, 14 új elismerés és 3 végleges elismerés megszerzése mellett 27-ről 34-re nőtt.

Útelágazás, hogyan tovább?

Összegezve: az első TÉSZ 1999-es elismerését további 149 előzetes elismerés követte 2013-ig. A 150 db előzetesen elismert TÉSZ-ből 54 szerezte meg a végleges TÉSZ-elismerést. Az 54-ből 11 szervezet elismerését kellett a VM-nek visszavonni, azaz 2013 januárjában 43 termelői szervezet működött. A maradék 96 előzetesen elismert TÉSZ-ből 62 vállalkozás előzetes elismerését vonta vissza a VM az évek során, így 2013 januárjában 34 zöldség-gyümölcs termelői csoport működött Magyarországon (2. ábra).

A továbbiakban kérdéses az újabb zöldség-gyümölcs termelői csoportok megalakulása, mert az Európai Bizottság 302/2012/EU rendelete a támogatási lehetőségek korlátozásával jelentősen csökkentette ezen szervezetek létrehozásának esélyeit, azaz megszűnhet a TÉSZ-rendszer utánpótlása. A *Fruitveb* szakértői szerint fennáll a veszélye annak is, hogy az elismert szervezetek egy része a rendszer bonyolultsága miatt a támogatáshoz kötött kötelezettségek teljesítése után elhagyhatja a TÉSZ-rendszert (*Fodor, 2013*).

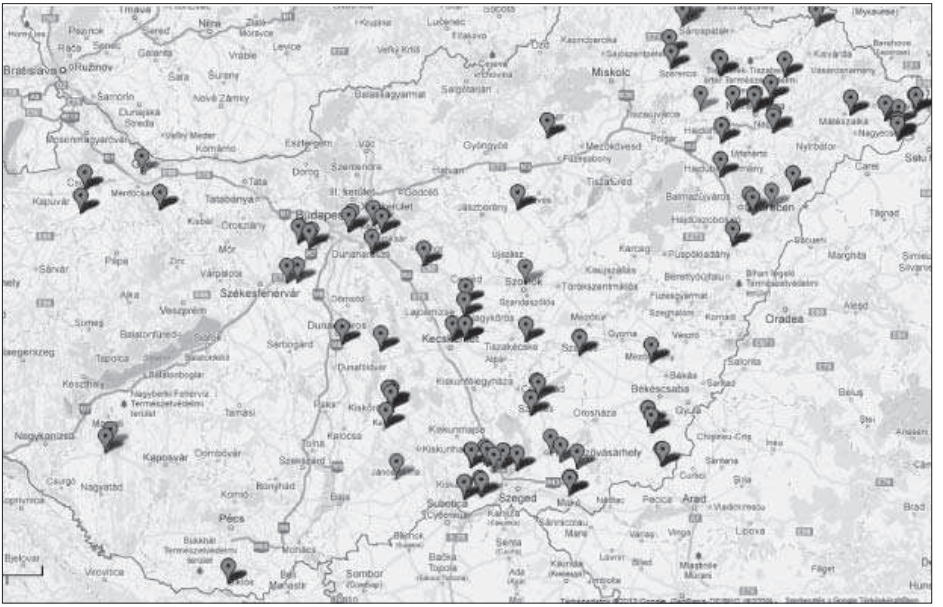
Termelői Szervezetek Társulása

A zöldség-gyümölcs termelői csoportok és termelői szervezetek mellett mindenképpen ki kell térni a zöldség-gyümölcs termelői szervezetek által létrehozott társulásokra (TSZT) is. Az Európai Unió 2008. évi ágazati reformja ösztönözte a másodlagos együttműködések létrehozását, ami alapján a magyarországi jogszabályok is lehetőséget biztosítottak a termelői szervezetek által létrehozott társulások támogatására. 2009-ben kettő, 2010-ben öt, majd 2011-től már 11 TSZT rendelkezik VM-elismeréssel.

[5] A véglegesen elismert TÉSZ-szel együttműködésben újonnan megalakuló, azzal közös értékesítési szervezetet létrehozó előzetesen elismert TÉSZ.

2. ábra

A 2013 januárjában elismeréssel rendelkező TÉSZ-ek területi elhelyezkedése

Forrás: saját szerkesztés a VM-től kapott adatok, valamint a VM honlapján elérhető TÉSZ-listák alapján

A másodlagos együttműködések az értékesítés összehangolása mellett a kiegészítő nemzeti támogatások igénybevételét tették lehetővé a bennük lévő tagszervezetek számára. Magyarországon a 2008-as ágazati reform előtt is történtek kísérletek másodlagos együttműködések létrehozására. A legígéretesebb kezdeményezés a 2004-ben alapított *DATÉSZ Zrt.* volt, ami eleinte közös inputanyag-beszerzéssel, marketingtevékenységgel és minőségbiztosítási rendszer kiépítésével segítette tagjait. A közös értékesítés koordinálása 2005-ben indult el, ami a kezdeti sikerek után 2007-től kezdve folyamatosan leépült, ami elsősorban a tulajdonosi struktúra állandó változására, a tulajdonosi kör eltérő méretéből adódó különböző érdekekre, valamint a tagok közötti értékesítési konkurenciára vezethető vissza. Fontos hangsúlyozni, hogy a DATÉSZ Zrt. tulajdonosi köre 2009 tavaszán átalakult, és csak az állami segítségre szoruló szervezetek maradtak benne.

TÉSZ = Szövetkezet?

Az 1999 és 2013 között elismerést szerzett 150 db TÉSZ 69%-a a szövetkezeti, 29%-a a kft., míg 2%-a a részvénytársasági formát választotta megalakulásakor. Kezdetben egyértelműen a szövetkezeti forma dominált, hiszen 2001 és 2008 között a TÉSZ-ek 79-83%-a szövetkezetként működött, ugyanakkor 2009-től fokozatosan emelkedni kezdett a kft.-k aránya. Amíg 2008-ban a kft.-k részesedése mindössze 16% (9 darab) volt, addig 2013 januárjában már 38%-ot (29 darab) tett ki. (A társasági forma összetételének változása a megszűnő és az újonnan alakult vállalkozások cserélődésének az eredménye. Néhány szövetkezet ugyan korlátolt felelősségű társasággá alakult, de ez nem gyakori.) A fiatalabb szervezeteknél már egyértelműen a kft. forma került előtérbe, ami a szövetkezetektől rugalmasabb belső szabályozást és döntési mechanizmust tesz

lehetővé. A 2013 januárjában elismeréssel rendelkező 34 zöldség-gyümölcs termelői csoportból 21 kft. formában működött. A kft. társasági formában a nagyobb volumenben termelők nagyobb tulajdoni részesedés megszerzésével jobban tudják befolyásolni a TÉSZ működésének irányvonalát, jobban érvényesülnek a tulajdonosi érdekek. A szövetkezeti formán belül az egy tag – egy szavazat elv minden termelőt azonos döntési joggal ruház fel, azt is, aki minimális forgalmat, és azt is, aki nagyságrenddel nagyobb forgalmat bonyolít le a TÉSZ-en keresztül, pedig a céljaik között jelentős eltérés mutatkozhat.

A TÉSZ-ek teljesítményének bemutatása

A TÉSZ-ek forgalmának bemutatása

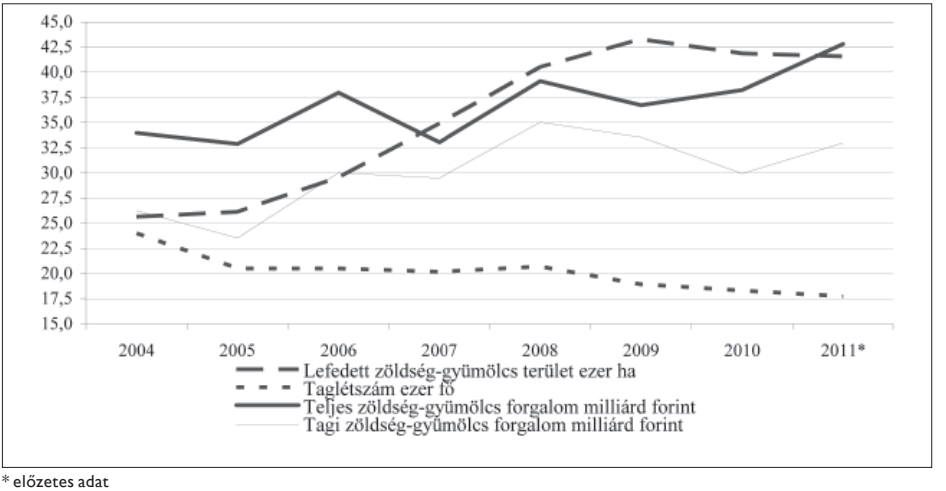
A TÉSZ-ek gazdasági teljesítményét 2004 és 2013 között vizsgáltuk. Az időszakban működő előzetesen és véglegesen elismert TÉSZ-ek száma meglehetősen hullámzó, és a jogszabályi-támogatási feltételektől befolyásolt volt (3. ábra).

Ennek ellenére az előzetesen és véglegesen elismert TÉSZ-ek folyamatosan növekvő, de lassuló mértékű zöldség- és gyümölcsforgalmat realizáltak. A TÉSZ-ek számának növekedésével párhuzamosan 2004-ben a TÉSZ-ek teljes zöldség-gyümölcs forgalma megközelítette a 34 milliárd Ft-ot, amiből a tagi forgalom 26 milliárd Ft-tal részesedett. Az ezt követő hat évben 33 és 39 milliárd Ft között mozgott az összes értékesítés. A legjobb eredményt 2011-ben érték el (43 milliárd Ft), ami figyelemre méltó, hiszen ehhez a forgalomhoz már nem járulhatott hozzá több nagy múltú, 2011-ben elismerését elveszítő TÉSZ.

Az összes forgalom emelkedésében meghatározó szerepet tölt be a nem tagi áru, 2010-ben és 2011-ben 22-23%-kal részesedtek az összes értékesítésből. A zöldség-gyümölcs forgalmazásból való részesedés a kismértékű forgalomnövekedés ellenére sem emelkedett érdemben. A tagi forgalom 15 és 17% között változott 2004 és 2011 között. A nem tagi áruval együtt számított forgalmi részesedés kedvezőbb képet mutat, 2004-ben, 2005-ben és 2011-ben is

3. ábra

A TÉSZ-ek jellemző adatai Magyarországon, 2004–2011

* előzetes adat

Forrás: saját szerkesztés a VM-től kapott adatok, valamint a Nemzeti Stratégia (FVM, 2008) adatai alapján

meghaladta a 20%-ot. A TÉSZ-ek által koordinált terület az értékesítés növekedéséhez képest nagyobb mértékben emelkedett, 2009-ben érte el a maximumát több mint 43 ezer hektárral, ami az azt követő két évben kismértékben csökkent. Az előbbi mutatókkal szemben a TÉSZ-ek taglétszáma 2004 óta folyamatosan csökken. A TÉSZ-ek által koordinált csaknem 18 ezres taglétszám 2011-ben már csak háromnegyede a 2004-es szintnek, amiben szerepet játszott több nagy taglétszámú TÉSZ megszűnése is.

A zöldség-gyümölcs nagykereskedők forgalma

A TÉSZ-ek a TEÁOR-besorolás alapján jellemzően a társas vállalkozásként működő zöldség-gyümölcs nagykereskedők közé tartoznak. A TEÁOR-szám alapján nem lehet különbséget tenni a nagykereskedők, valamint az elismeréssel rendelkező termelői szervezetek, zöldség-gyümölcs termelői csoportok és a termelői szervezetek társulásai között, ezért ezeket egyenként kiszűrtük a nagykereskedelmi adatbázisból. A továbbiakban zöldség-gyümölcs nagykereskedő alatt a TÉSZ-eken kívüli társas vállalkozásként működő nagykereskedőket értjük.

Az árbevétellel rendelkező nagykereskedők száma 2004 és 2011 között 840-ről 989-re emelkedett, az általuk elért nettó árbevétel[6] pedig 121 milliárd forintról 186 milliárd forintra nőtt. A nagykereskedők 90%-a nem érte el az 500 millió forintos éves forgalmat, sőt 2011-ben csaknem 700 nagykereskedő 100 millió forint alatt teljesített. Ennek ellenére e kategória biztosítja a nagykereskedők együttes forgalmának harmadát, másképpen fogalmazva a nagykereskedők kevesebb mint 10%-a állítja elő az összes forgalom kétharmadát. Kiemelkedő az 1–3 milliárd és a 3 milliárd forint feletti forgalmat bonyolító nagykereskedők szerepe, 2011-ben e két kategória adta az árbevétel 46%-át, azaz 35-40 nagykereskedő felel a kibocsátás közel feléért (3. táblázat).

A termelői szervezetek és zöldség-gyümölcs termelői csoportok együttes forgalma 36 milliárd forintról 50 milliárd forintra emelkedett 2004 és 2011 között, így összesített forgalmuk a nagykereskedőkkel együtt

3. táblázat

A nagykereskedők megoszlása az értékesítés nettó árbevétele alapján, 2004–2011

Megnevezés	M. e.	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Értékesítés nettó árbevétele	Mrd Ft	120,8	145,7	140,9	178,0	196,8	195,4	182,3	185,6
elemszám	db	840	849	836	829	917	932	942	989
500 millió forint alatt	Mrd Ft	55,1	54,9	57,9	55,9	62,4	61,2	62,4	68,6
elemszám	db	797	799	773	756	834	852	852	909
500–1000 millió Ft	Mrd Ft	18,5	19,8	30,1	34,8	35,0	29,6	38,7	31,4
elemszám	db	26	29	43	47	47	42	57	45
1–3 milliárd Ft	Mrd Ft	21,7	26,7	24,5	29,9	39,6	46,4	43,6	45,9
elemszám	db	12	14	14	18	26	29	27	29
3 milliárd Ft felett	Mrd Ft	25,5	44,3	28,3	57,5	59,9	58,2	37,6	39,7
elemszám	db	5	7	6	8	10	9	6	6

Forrás: saját szerkesztés a NAV-adatbázis és a TÉSZ-ek e-beszámolói alapján

[6] Az értékesítés nettó árbevétele nemcsak a zöldség- és gyümölcsfélék, hanem a burgonya és a csemegekukorica értékét is tartalmazza az egyéb bevételek mellett (pl. inputanyagok értékesítése).

157 és 235 milliárd forint között alakult a vizsgált időszakban.

A zöldség-gyümölcs nagykereskedők és TÉSZ-ek összehasonlítása

A TÉSZ-ek és az uniós piacszabályozási szerepet be nem töltő zöldség-gyümölcs nagykereskedelmi társas vállalkozások teljesítményének összehasonlítása érdekében az értékesítés nettó árbevételéhez viszonyítva több mutatót képeztünk, ami alapján összevethetővé vált a két vállalkozáscsoport. Az exportértékesítésben a nagykereskedők egyértelműen a TÉSZ-ek előtt járnak. Amíg 2011-ben a nagykereskedők forgalmának 22%-a származott exportból, addig a TÉSZ-eknél ez az arány mindössze 9% volt. A 100 forint árbevételre jutó mérleg szerinti eredmény változatos képet mutatott. A nagykereskedők összesített teljesítménye az utolsó három évben veszteséget mutatott a korábbi évek eredményes gazdálkodásával szemben. A TÉSZ-ek esetén a vizsgált 8 évből 5 zárult veszteséggel. (Mivel itt átlagokról beszélünk, ezért az eredményeket néhány szervezet kiugróan kedvező vagy kedvezőtlen eredménye jelentősen befolyásolhatta.) Jelentős különbség fedezhető fel a befektetett eszközöket összehasonlító mutató vizsgálata során is. A TÉSZ-ek 100 forint árbevételt négyszer annyi befektetett eszközzel (54 Ft) értek el, mint a nagykereskedők (13 Ft) 2011-ben. A TÉSZ-ek befektetett eszközeinek értéke 2011-ben 26,6 milliárd forint, míg a nagykereskedőknél 24,2 milliárd forint volt, azaz a vizsgált 65 TÉSZ befektetett eszközértéke meghaladta a vizsgált 989 nagykereskedőét. Jelentős hátrányba kerültek a TÉSZ-ek a hosszú lejáratú kötelezettségek terén is. Amíg a nagykereskedőknek 100 Ft árbevétel eléréséhez 4 forint hosszú lejáratú kötelezettséget kellett kigazdálkodniuk 2011-ben, addig a TÉSZ-eknek 14 forintot. A rövid

4. táblázat

Az értékesítés nettó árbevételére vetített teljesítménymutatók

(M. e.: %)

Megnevezés		2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Exportértékesítés árbevétel arányában	Nagykereskedők	22,0	28,8	12,5	20,0	18,0	19,7	20,1	21,7
	TÉSZ-ek	6,8	6,3	8,4	7,3	10,9	14,8	10,0	9,3
Mérleg szerinti eredmény árbevétel arányában	Nagykereskedők	0,0	0,5	1,3	0,4	0,2	–0,3	–0,3	–0,1
	TÉSZ-ek	–0,9	–0,4	0,4	0,3	–0,7	–1,6	–0,6	0,0
Befektetett eszközök árbevétel arányában	Nagykereskedők	n.a.	14,1	17,2	13,7	11,0	12,1	12,4	13,0
	TÉSZ-ek	n.a.	26,1	24,8	39,9	46,0	58,7	54,6	53,5
Hosszú lejáratú kötelezettségek árbevétel arányában	Nagykereskedők	5,9	5,9	5,6	5,1	4,3	4,1	3,7	4,3
	TÉSZ-ek	10,5	9,3	7,4	9,5	13,2	23,2	17,7	13,8
Rövid lejáratú kötelezettségek árbevétel arányában	Nagykereskedők	23,4	26,1	22,6	22,9	22,2	20,5	23,5	20,7
	TÉSZ-ek	18,6	23,8	20,3	27,2	31,9	40,5	33,1	36,6
Követelések áruszállításból, szolgáltatásból árbevétel arányában	Nagykereskedők	9,5	12,5	10,0	12,1	10,6	10,4	11,7	9,5
	TÉSZ-ek	7,6	8,3	7,7	5,9	10,1	11,9	11,4	9,7
Elemszám (darab)	Nagykereskedők	840	849	836	829	917	932	942	989
	TÉSZ-ek	91	71	62	58	55	66	66	65

Forrás: saját szerkesztés a NAV-adatbázis és a TÉSZ-ek e-beszámolói alapján

lejáratú kötelezettségek esetén 16 forinttal volt magasabb a TÉSZ-ek igénye 2011-ben a nagykereskedőkhöz képest, ami szintén kedvezőtlen. Az áruszállítással, szolgáltatással kapcsolatos követelések, azaz a működést terhelő kintlévőségek mértéke azonos nagyságrendű volt 2011-ben (10 Ft) (4. táblázat).

A számok alapján elmondható, hogy a TÉSZ-ek a támogatási lehetőségek segítségével jelentős infrastrukturális hátteret építettek ki, ezzel az általuk integrált termelőknek szinte kivétel nélkül logisztikai szolgáltatást nyújtottak, szemben a vizsgált nagykereskedelmi szektorral, ahol ez egyáltalán nem látszik általános gyakorlatnak, ezt igazolja, hogy a zöldség- és gyümölcs-nagykereskedelmi szakágazatban az egy vállalkozásra jutó átlagos befektetett eszközállomány kevesebb mint tizede a TÉSZ-szektor azonos mutatójának. A beruházások finanszírozása hosszú lejáratú hitelek nélkül nem valósulhatott meg, melyeknek törlesztési kötelezettsége napjainkban versenyhátrányt jelent a nagykereskedőkhöz képest, akik arányaiban kisebb hosszú lejáratú hitelállománnyal rendelkeznek. A TÉSZ-ek együttes hosszú lejáratú kötelezettségállománya 2011-ben 6,8 milliárd forint, míg a nagykereskedőké 8,0 milliárd forint volt. A beruházási hiteleknél is jelentősebb teher a TÉSZ-ek rövid lejáratú kötelezettségállománya, ami a vizsgált időszakban csaknem megháromszorozódott és 2011-ben meghaladta a 18 milliárd forintot.

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

(1) A gyümölcs és zöldségpiachoz kapcsolódó fenntartható működési programokra vonatkozó Nemzeti Stratégia. http://www.fvm.hu/doc/upload/200904/tesz_nemzeti_strategia.pdf – (2) Bakucs L. Z. – Fertő I. – Szabó G. G. (2007): The impact of trust on cooperative membership performance and satisfaction in the Hungarian Horticulture. Studies on the Agricultural and Food Sector in Central and Eastern Europe, Vol 44 382-392. pp. – (3) Barta I. – Dorgai L. (szerk.) – Dudás Gy. – Varga E. (2010): A termelői csoportok és a zöldség-gyümölcs ágazatban működő termelői szerveződések Magyarországon. Agrárgazdasági Információk, 6. sz. 35-74. pp. – (4) Dorgai L. (szerk.) – Hamza E. – Miskó K. – Székely E. – Tóth E. (2005): Termelői szerveződések, termelői csoportok a mezőgazdaságban. Agrárgazdasági Tanulmányok, 4. sz. 106 p. – (5) Dudás Gy. (2009): A Termelői Értékesítő Szervezetek (TÉSZ) lehetőségei a zöldség-gyümölcs termelők koordinálásában a ZÖLD-TERMÉK Szövetkezet példáján keresztül. PhD-értekezés, Gödöllő, 185 p. – (6) Felföldi J. (2005): Termelői értékesítő szervezetek (TÉSZ) a zöldség-gyümölcs ágazatban. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 143 p. – (7) Fodor Z. (2013): Zöldség-gyümölcs TÉSZ-ek helyzete Magyarországon. Agrofórum extra 48. 67-70. pp. – (8) Horváth Z. (2010): A zöldség-gyümölcs termelők együttműködése, a TÉSZ-ek értékesítési és gazdasági helyzetének vizsgálata. PhD-értekezés, Gödöllő, 178 p. – (9) Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium, Céginformációs és az Elektronikus Cégeljárásban Közreműködő Szolgálat, Elektronikus Beszámolója, http://e-beszamolo.kim.gov.hu/ – (10) Seres A. – Felföldi J. – Szabó M. (2011): Hazai zöldség-gyümölcs TÉSZ-ek kisárutermelőket integráló szerepe a nagy kereskedelmi láncoknak történő értékesítésben. Gazdálkodás, 55 (3) 266-284. pp. – (11) Szabó G. G. – Kiss A. (2003): A Termelői Értékesítő Szervezetek (a TÉSZ-ek) gazdasági jelentősége és szabályozása az Európai Unióban és Magyarországon. Európa Fórum, XIII. (3-4) 103-120. pp.